Birgitta Partanen
Toiminnanjohtaja
Arktiset Aromit ry
11.11.2024

Asia: HE 169/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä kausityöntekijöinä työskentelyä varten annetun lain 1 ja 24 §: n muuttamisesta

Arktiset Aromit ry kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto Työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle.

Yhdistys näkee tärkeänä luonnonmarjojen talteenoton turvaamisen mahdollistamalla kolmansista maista saapuvien poimijoiden sujuvan pääsyn maahamme myös tulevaisuudessa. Pidämme maahantuloa ja työskentelyä kausityöntekijöinä parempana vaihtoehtona kuin vuonna 2024 käytettyä työntekijän oleskelulupaa. Hallituksen esitys on kuitenkin monilta osin vielä puutteellinen eikä se sisällä luotettavaa arviota lakiehdotuksen vaikutuksista luonnonmarja-alalle.

Marjalaki on kaikesta arvostelustaan huolimatta säädetty huolellisesti aikaisemman aiesopimuskäytännön pohjalta, ja se sisältää toimialan kannalta keskeisiä säädöksiä luonnonmarjojen poimijan suojaamiseksi. Mikäli viranomaisvalvonta ei ole resurssien puutteesta tai muusta syystä toiminut kaikissa tilanteissa parhaalla mahdollisella tavalla, ei se tarkoita sitä, että marjalaki ei muutoin olisi toimiva. Tästä johtuen marjalakia tulisi kehittää edelleen.

Vuoden 2025 ja sen jälkeen tapahtuvan, sujuvan toiminnan varmistamiseksi on kuitenkin huolehdittava, ettei vuonna 2024 tapahtuneet puutteet viranomaistoiminnassa toistu ja viivästytä poimijoiden maahanpääsyä. Lisäksi on huomioitava marjanpoimintakentällä tällä hetkellä vallitsevan monimuotoisuuden riskit ja varauduttava torjumaan niitä.

Vaikutusten arviointi ja alan kuuleminen

Mielestämme vaikutusten arviointi ja alan kuuleminen ei ole ollut riittävää.

Lakiesityksen perusteluissa mainitaan seuraavasti: *”Ennen selvitystyön aloittamista on järjestetty myös lukuisia tilaisuuksia, joissa marja-alan yritysten kanssa on käyty keskustelua ja heidän näkemyksiään on kuultu. Lisäksi yrityksiä on kuultu myös Pellervon taloustutkimuksen selvityksen valmistelussa ja yrityksiä on tiedotettu molempien selvitysten tuloksista.”* Todellisuudessa viestintä alan suuntaan on ollut sangen yksisuuntaista. Viranomaiset eivät ole halunneet käydä rakentavaa keskustelua alan toimijoiden kanssa ja etsiä vaihtoehtoisia ratkaisuja työsuhdemalliin.

Keskusteluyhteyden tasoa kuvaa se, että alan toimijoita ei haluttu kuulla lainkaan, kun kausityömallin pyrittiin saamaan käyttöön jo vuodelle 2023. Lausuntopyyntöä lakiesityksestä ei saanut yksikään alan yritys eikä Arktiset Aromit ry.

Oikeuskansleri piti 24.6.2024 antamassaan ratkaisussaan tärkeänä, että toimivaltaiset ministeriöt toimivat koordinoidusti ja sidosryhmiä käynnissä olevan lainvalmisteluprosessin aikana asianmukaisesti ja riittävän laajasti kuullen. Tämä ei ole toteutunut, vaan valmistelu on toteutettu virkamiestyönä. Edelleen oikeuskansleri on ottanut lausunnossaan kantaa siihen, että ehdotetun esityksen säännöskohtaiset perustelut ovat sangen niukat erityisesti lain 1 §:ään ehdotetun muutoksen osalta. Hallituksen esityksen laatimisohjeiden mukaan säännöskohtaisissa perusteluissa on selkeästi selostettava lakiehdotukseen sisältyvien yksittäisten säännösten merkitys, muun muassa se, minkälaista muutosta vallitsevaan oikeustilaan ne merkitsevät. Lain tarkoitus ja soveltamisala eivät avaudu riittävästi 1 §:n tekstistä eikä sen perusteluista[1]. Lakiehdotuksen vakava puute on, että kattavaa ja luotettavaa vaikutusarviointia ei ole tehty eikä luonnonmarja-alan toimijoita ole kuultu riittävästi. Yllättävää onkin, että esityksessä (s. 32) on todettu että, ”Soveltamisalan osalta täsmentämistä ei ole pidetty tarpeellisena”.

Myös Pellervon taloustutkimus totesi selvityksessään näin: ”***Yrityspaneelin järjestäminen lainsäädännön viimeistelytyössä antaisi luonnonmarja-alan toimijoille mahdollisuuden kommentoida uudistusta.*** *Lainsäädäntöluonnoksen toimivuutta olisi hyvä testata yrityspaneelissa, johon kutsuttaisiin luonnonmarja-alan yritysten, jalostavan teollisuuden, kaupan sekä Maaseudun työnantajaliiton ja Teollisuusliiton edustajat. Perusteltuja kehitysehdotuksia voitaisiin hyödyntää lopullisen lainsäädännön viimeistelyssä.”*

Selvitykseen haastateltiin lyhyesti viittä alan yritystä ajankohtana, jolloin ei ollut vielä tietoa viisumikiellosta tai mitä poimijoiden toimiminen työsuhteessa tulisi käytännössä merkitsemään. Tällöin myös vaikutusten arviointi oli hyvin haastavaa.

Lakiesityksen perusteluissa mainitaan myös, etteivät kustannusvaikutukset julkiselle taloudelle muutu vuonna 2025, koska vaikutuksia tuli jo vuonna 2024. Näistä vaikutuksista ei ole vielä yhteenvetodataa, mutta ne ovat olemassa myös jatkossa.

Ehdotamme, että kausityötekijöiden sivukulut tulisi poistaa maksimissaan 90 päiväksi tulevilta kausityöntekijöiltä. Työeläkemaksujen maksatus tulevaisuudessa tulee maksamaan enemmän kuin mitä niistä on hyötyä. Sivukuluista aiheutuvan hallinnollisen taakan kustannuksia suhteessa saatavaan hyötyyn tulee selvittää.

[1] Ehdotettu 1 §: (Lain tarkoitus ja soveltamisala) Tätä lakia sovelletaan kausiluonteiseen toimintaan maa- ja metsätalouden sekä matkailun aloilla.

Riskien huomioiminen ja ennaltaehkäisy

Kuten Arktiset Aromit jo lausunnossaan 18.4.2024 totesi, muutosprosessi nopealla aikataululla aiheuttaa paljon riskejä. Kaudella 2024 ennakoimamme riskit konkretisoituivat. Useat näistä riskeistä ovat relevantteja myös jatkossa ja niiden ennaltaehkäisyyn on varauduttava.

Luonnonmarjojen poimijoiden työehtojen erityiskysymysten tulkinta vuodelle 2024 oli väliaikainen ratkaisu, joka koski vain kuluvaa vuotta. Työehtosopimusneuvottelut käynnistyvät nyt loppuvuodesta ja edelleen siihen liittyy vielä paljon avoimia kysymyksiä. Näihin on tarpeen löytää ratkaisut ennen kuin lainmuutos vahvistetaan. Luonnonmarja-alalle vahvistettavan työehtosopimuksen tulisi olla soveltuva nimenomaan luonnonmarjojen poimintaan erityisesti työajan seurannan, työajan joustojen ja palkkauksen (muun ohella urakkapalkkaus) osalta. Viittaan tässä myös Maaseudun Työnantajaliitto MTA ry:n lausunnossa esiin nostettuihin seikkoihin. Lisäksi kausityössä eri aloilla toimivien tasa-arvoista kohtelua mm. vapaa-ajalla tapahtuvan marjanpoiminnan osalta on tarkasteltava ja ohjeistettava selkeästi.

Isona riskinä Arktiset Aromit ry näkee sen, että poimijoiden tulo viivästyy tai jopa estyy vuoden 2024 tavoin osittain sen vuoksi, että viestintä Suomen ja Thaimaan viranomaisten välillä ei ole riittävää eikä oikea-aikaista. Kuluneella kaudella jo varattuja lentoja joudutaan perumaan tai siirtämään jopa useita kertoja. Tämä aiheutti huomattavia kustannuksia sekä poimijoiden maahantulon viivästymisen, mikä pienensi myös poimijoiden kokonaisansioita.

Lakiesityksessä mainitaan, että ”Kausityöviisumien käsittely edustustossa on turistiviisumihakemuksia työläämpää, koska kausityöviisumia myönnettäessä otetaan maahantulon edellytyksiä koskevan harkinnan lisäksi huomioon kausityölain vaatimukset.” Pystytäänkö tähän varautumaan niin, että käsittely tapahtuu ajoissa?

Näemme riskinä myös erittäin sekavan luonnonmarjanpoimintakentän toiminnan, jota tapahtui jo tänä vuonna 2024. Poimintaa tapahtui työsuhteessa, marjalain puitteissa sekä edelleen myös turistiviisumeilla. Somekauppa oli erittäin vilkasta tuoremarjalla ja harmaa välitystoiminta kasvoi merkittävästi. Tämä kaikki heikentää yritysten toimintaedellytyksiä, eikä valvonta kykene puuttumaan siihen. Toimintamallin tulisi olla selkeä sekä luonnonmarja-alalla toimiville yrityksille että poimijoille. Kun marjalaki on edelleen jäämässä voimaan nykymuodossaan, on oletettavaa, että harmaa välitystoiminta ja väärään suuntaan kehittyvät käytänteet jatkuvat toimialalla myös jatkossa eikä valvonta ulotu näihin riittävällä tavalla.

Lisäksi ulkomaisten yritysten jo aiemminkin ilmi tullut kiinnostus tulla ottamaan haltuun luonnonmarjanpoimintamme ja hyödyntämään jokaisenoikeuksiamme on kasvanut. Tämä voi laajentuessaan johtaa keskusteluun jokaisenoikeuksien rajoittamisesta.

On myös tullut esiin tapauksia, joissa ulkomainen työvoiman välittäjä organisoi ”marjanpoimintatyötä” poimijoille, järjestää kuljetuksen Suomeen ja perii poimijoilta maksun palvelustaan. Todellisuudessa mitään vastaanottajaa poimijoille ei ole, vaan he tulevat huijatuiksi. Eräässä tapauksessa majoitusyrityksestä varattiin puhelimitse majoitus isolle ryhmälle, jonka bussi jätti majoitusyrityksen pihaan. Ryhmä ilmoitti majoitusyrittäjälle voivansa aloittaa poimintatyön. Tämän kaltaiset tapaukset tulevat jatkossa hyvin suurella todennäköisyydellä lisääntymään, mikäli tieto maamme marjanpoiminnan ongelmista leviää edelleen.

Paljon mediassa vuonna 2024 esillä ollut marja-alan tilanne johti siihen, että lukuisat työvoiman välittäjäfirmat tarjosivat poimijoita eri puolelta maailmaa sekä Arktiset Aromit ry:lle että alan yrityksille.

Lakiesityksen mukaan marjalaki jää toistaiseksi nykymuodossaan voimaan. Jatkossa marjalakia tulee kehittää ja selkeyttää kriteerejä, jolloin marjalakia sovelletaan. Sekä yrityksillä että valvonnalla tulee olla selkeä näkemys siitä, milloin poiminta katsotaan itsenäiseksi ja milloin se on rinnastettavissa työsuhteeseen.

Näemme marjalain tärkeänä kausityön rinnalla, jotta muut kuin kolmansista maista tulevat poimijat pystyttäisin edelleen pitämään valvonnan piirissä ja torjumaan alan toiminnan muuttumista täysin hallitsemattomaksi. Myös Luonnonmarjanpoimijoiden aseman parantamista koskevan työryhmän loppuraportissa (s. 26, kohta 4.1.4.) on huomioitu riski, että alalla toimitaan ilman luotettavuusarviointia, kuten kaudella 2023 havaitussa tilanteessa kävi.

Edelleen pidämme marjalain kehittämisen myös ensisijaisena vaihtoehtona työsuhteessa toimimiselle. Ala on ehdottanut useita kertoja marjalain kehittämistä. Ehdotamme tämän mahdollisuuden tarkastelua ja vuoropuhelua yritysten, viranomaisten ja lainsäätäjien kesken. Luonnonmarja-ala on aivan poikkeuksellinen verrattuna mihinkään muuhun alaan. Mikään muu ala ei toimi vastaavissa olosuhteissa, joissa tuotantopanoksilla ei voida vaikuttaa sadon määrään, poimintapaikka ei ole ennakkoon määritelty ja työajan seuranta ja valvonta haastavaa. Millään muulla alalla ei myöskään ole myöskään vastaavanlaisia lukuisia kilpailevia toimintamalleja työsuhteessa toimimiselle.

Työsuhteessa toimiminen ylimääräisine kuluineen ja velvoitteineen voisi olla korvattavissa yhä marjalailla. Olisiko maahantuloon kehitettävissä uusi instrumentti, marjanpoimijaviisumi, mikäli turistiviisumi on lopullisesti poissuljettu vaihtoehto? Onko lainsäädännöllisesti mahdollista varmistaa poimijan miniminettotulo ilman työsuhdetta? Tämä ratkaisu edellyttäisi alan oman vastuullisuustyön vahvistamista ja sen aukottomuuden varmistamista, mutta vastuullisuuden osoittaminen voisi toimia

kansainvälisesti erittäin kilpaillulla alalla sekä kilpailuvalttina että auttaa kustannusten hallinnassa niin, että todellisuudessa poimijahintaa pystyttäisiin nostamaan.

Lakiesityksessä mainitaan yhtenä marjalain heikkoutena toimijan luotettavuuden arvioinnin riittämättömyys, ja että edustustot eivät saaneet lausuntojen kautta yksilöllisen hyväksikäyttöriskin kannalta olennaisia tietoja. Kuitenkin esiin nousseiden tietojen perusteella tiedonkulku viranomaisten välillä katkesi täysin virkamiestasolla. Mikäli viitteitä epäasiallisesta toiminnasta ilmeni jo aiemmin, miksi tilanteeseen ei puututtu jo silloin? Jatkossa riittävä ja reaaliaikainen tiedonkulku eri viranomaisten välillä on varmistettava ja epäkohtiin on puututtava välittömästi. Myös toimialan itsesääntely voisi olla hyvä vaihtoehto viranomaisvalvonnan rinnalla, jolloin toimialan itsesääntely ohjaisi hyvää luonnonmarja-alan käytäntöjen kehittämistä.

Lopuksi

Lopuksi toivomme, että luonnonmarja-, ja koko luonnontuotealan kehittäminen jatkuu ja käynnistetään keskustelu alan kokonaiskehittämiseksi ja pullonkaulojen poistamiseksi. Marja-alan lisäksi on huomioitava myös muut keruutuotteet, joiden käyttöä rajoittaa saatavuuden varmistaminen. Lainsäädännössä on pyrittävä joustavuuteen tilanteissa, jolloin marjanpoiminta estyy tai on rajallista esimerkiksi heikon satotilanteen vuoksi. Alalla on valtava potentiaali, ja ala näkee kestävyyden ja vastuullisuuden varmistamisen elinehtona koko alan kehittämiselle ja toimialan kilpailukyvyn varmistamiseksi myös tulevaisuudessa.

Erityisesti elintarvikevientimme kasvattamisessa luonnontuotealalla on tärkeä rooli. Emme halua nähdä tänä vuonna lisääntyvän tuontimarjan käytön heikentävän vientiyritystemme toimintamahdollisuuksia. Tuontimarjan koko tuotantoketjun vastuullisen toiminnan varmistaminen lienee huomattavasti haastavampaa kuin maamme jo hyvin toimivan valvonnan alla tapahtuvan toiminnan?

Huomautamme myös, että poimijoiden näkökulmaa ei ole selvitetty riittävästi. Osa poimijoista kokee, että heidän vapauttaan on rajoitettu. Poimijan kannalta olennainen asia on nettotulo, jonka hän saa kauden päätteeksi. Työsuhdemalli ei tue tätä tavoitetta. Mikäli ylimääräiset kulut jäisivät pois, olisi marjan hintaa mahdollista nostaa ja siten parantaa kokonaisansioita. Esitämme objektiivista haastattelututkimusta sopivalla otannalla ja poimijoiden omien toiveiden huomioimista.